

ΚΥΚΛΑΔΙΚΑ

A

ΕΠΙΣΤΟΛΗ-ΥΠΟΜΝΗΜΑ Γ. ΡΑΖΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΡΟΝΟΜΙΑΚΟΥΣ ΘΕΣΜΟΥΣ ΤΗΣ ΝΑΞΟΥ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΑ ΤΩΝ ΚΥΚΛΑΔΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Κατά τη δίμηνη παραμονή μου στην Κέρκυρα το καλοκαίρι του 1957 για τη μελέτη των 585 φακέλων του Καποδιστριακού Αρχείου είχα εντοπίσει στον υπ' αρ. 208 φάκελο, έγγρ. 11, μια άγνωστη οκτασέλιδη επιστολή (ή υπόμνημα), γραμμένη στην Πετρούπολη στις 5 Σεπτεμβρίου 1827 από κάποιον Γεώργιο Ραζή και απευθυνόμενη προς τον Ιωάννη Καποδίστρια, με θέμα το καθεστώς και τη διοίκηση γενικά των Κυκλάδων επί τουρκοκρατίας, ιδίως για τους προνομιακούς ορισμούς της Νάξου, για τους οποίους μας δίνει ορισμένες πληροφορίες.

Ποιος είναι ο Γεώργιος Ραζής και για ποιους λόγους απευθύνεται στον Καποδίστρια; Δυστυχώς, αν και έψαξα παντού όπου μπορούσα, δεν κατόρθωσα να βρω κάποια στοιχεία για τον επιστολογράφο. Ανατρέχοντας στη *Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαιδεία* (ελληνική έκδοση) διαπίστωσα ότι στον τόμο 29 σ. 286-287 (Αθήνα 1982), στο λήμμα «Ραζής» υπάρχουν οι εξής πληροφορίες: ότι είναι όνομα οικογένειας της Κεφαλονιάς, γνωστής από τον 13ο αι., η οποία προήλθε πιθανώς από την Πολωνία, και κλάδοι της ήταν οι Λουκάτοι, Μαπάτοι, Γαλιστσάνοι και Μαρκάτοι. Δεν μνημονεύεται ανάμεσα στα μέλη της εποχής που μας ενδιαφέρει άτομο με το μικρό όνομα Γεώργιος. Επομένως όσα παρακάτω συνάγω γι' αυτόν προέρχονται έμμεσα από το ίδιο το υπόμνημά του προς τον Καποδίστρια.

Από τις πρώτες κιόλας γραμμές του εγγράφου καταφαίνεται ότι ο Ραζής, εγκατεστημένος στη Ρωσία, πιθανότατα στην Οδησό —όπως θα προσπαθήσω να αποδείξω και παρακάτω— ήταν ο συγγραφέας ενός έργου για τις Κυκλάδες και ειδικά για τη Νάξο, το οποίο επρόκειτο να εκδώσει. Την προσεχή μάλιστα δημοσίευσή του είχε φροντίσει να την προαναγγείλει με σχετική διακήρυξη (prospectus), την οποία είχε θέσει σε κυκλοφορία στο «εσωτερικό» (dans l'intérieur), δηλαδή στους ομογενείς της Ρωσίας. Και για τη διάδοση των φύλλων της

αγγελίας τον είχε διευκολύνει ο κόμης Μπουλγκακόφ¹, στον οποίο είχε συστηθεί από τον Καποδίστρια.

Το υπόμνημα του Ραζή προς τον Καποδίστρια γράφτηκε μετά την εκλογή του ως Κυβερνήτη της Ελλάδας (29 Μαρτίου/10 Απριλίου), γιατί μιλεί για έναν έρανο των Ελλήνων εμπόρων της Οδησού, ο οποίος απέδωσε 50.000 ρούβλια που στάλθηκαν στην «προσωρινή κυβέρνηση» (*gouvernement provisoire*). Και συνεχίζοντας γράφει ότι «οι κύριοι αυτοί [δηλαδή οι έμποροι] δεν θα έκαναν τίποτε, αν δεν είχαν στα μάτια τους τη γενναιόδωρη προσφορά της Εξοχότητάς σας». Η αυστηρή αυτή κρίση του Ραζή για τους εμπόρους κολακεύει τον Καποδίστρια με τις ιδέες που είχε και αυτός για τους Έλληνες εμπόρους-αστούς. «Το πάθος του πλούτου και ιδίως του χρυσού», έγραφε τσουχερά πριν από αρκετά χρόνια, στα 1811, ο ίδιος σε υπόμνημά του που είχε στείλει στον τσάρο Αλέξανδρο Α', «πνίγει στην ψυχή κάθε άλλο πάθος. Αυτή είναι η αρχή στην οποία πρέπει ν' αποδώσει κανείς τον λίγο πατριωτισμό μερικών από τους λίγους Έλληνες εμπόρους. [...] Μολαταύτα πρέπει ν' αποδώσουμε το δίκαιο σ' αυτή την κοινωνική τάξη. Έχει διακριθεί σ' αυτά τα τελευταία χρόνια: ένα μέρος των κεφαλαίων των εμπόρων που προορίζεται για τη συντήρηση των σχολείων, προέρχεται από τα ταμεία τους»².

Σ' αυτούς όμως τους όχι και τόσο αγαπητούς Έλληνες εμπόρους της Ρωσίας αναγκάζεται να στραφεί ο Καποδίστριας για να τον βοηθήσουν στις προσπάθειές του για την οικονομική ανόρθωση της χώρας. Αναχωρώντας για την Ελλάδα για ν' αναλάβει τη διακυβέρνησή της, γράφει από το Λονδίνο στις 10/22 Αυγούστου 1827 προς τον μεγαλέμπορο της Οδησού Δημ. Ιγγλέση τα εξής, που δίνουν και την απάντηση, νομίζω, στα προβλήματα που έθεσε στην αρχή η επιστολή του Ραζή: «Δεν θα μπορούσα, Κύριε, να σας εκφράσω αρκετά την

1. Για τις σχέσεις του Καποδίστρια με ορισμένα επίσημα πρόσωπα, όπως, λόγου χάρη, με τον Μπουλγκακόφ και άλλους βλ. υπόδειξη πληροφοριών στου Γ. Α. Αρς, Ιωάννης Καποδίστριας και η αρχή της Ελληνικής Επανάστασεως (ρωσικά), στον τόμο της Βουλγαρικής Ακαδημίας *Εκατόν πενήντα χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση 1821-1828*, Σόφια 1973, σ. 38 υποσ. 18. Ο Αλέξανδρος Γιακόβλεβιτς Μπουλγκακόφ (1781-1863) από το 1796 ήταν υπάλληλος του υπουργείου των εξωτερικών. Από το 1812 έως το 1820 και από το 1829 έως το 1830 ήταν, με ειδική εντολή, αποσπασμένος στον γενικό διοικητή της Μόσχας και την περίοδο 1832-1856 διευθυντής του Ταχυδρομείου της Μόσχας. Ο Μπουλγκακόφ και ο Βοροντσόφ, για τον οποίο θα μιλήσουμε παρακάτω, ήταν φιλικά προσκείμενοι προς τους Δεκεμβριστές (βλ. τη συλλογή εγγράφων του υπουργείου εξωτερικών της Σοβιετικής Ένωσης με τον τίτλο *Η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας κατά τον 19ο και αρχές 20ού αι.*, τ. ΙΙΙ (ΧΙ) της σειράς ΙΙ, σ. 821).

2. Γ. Δ. Αρς, *Ο Ι. Καποδίστριας και το ελληνικό απελευθερωτικό κίνημα 1809-1822* (ρωσικά), Μόσχα 1976, σ. 264. Για το υπόμνημα αυτό του Καποδίστρια και τις μεταφράσεις από τα γαλλικά στα ρωσικά και ελληνικά βλ. *Αρχείον Ιωάννου Καποδίστρια*, τ. Ζ', Κέρκυρα 1986, σ. 208 σημ. 1.

ευχαρίστηση που δοκίμασα όταν πήρα την επιστολή σας της 10/22 Ιουλίου που μου κάματε την τιμή να μου γράψετε. Μου αναγγέλλει το πάρα πολύ ευχάριστο αποτέλεσμα της προσπάθειας που έκαμα σε σας και στους συμπατριώτες μας τους εγκατεστημένους στην Οδησό, με την επιστολή μου της 28 Ιουνίου/10 Ιουλίου· αν και ο κ. Στούρτζας μου έδωσε κιόλας τις πρώτες ειδήσεις, αυτές που επιθυμείτε να μου ανακοινώσετε με λεπτομέρειες με χορταίνουν από ευχαρίστηση.

Λυπούμαι πάρα πολύ που δεν μπορώ προς το παρόν ν' απευθύνω τις πιο εγκάρδιες και ειλικρινείς μου ευχαριστίες στους κυρίους Θεόδ. Σεραφίνο, Αλέξ. Μαύρο, Γρηγόριο Μαρασλή³ και Ν. Χριστόδουλο. Ο καιρός επείγει τόσο πολύ, ώστε μόλις έχω την ευκαιρία να σας γράψω αυτές τις λέξεις. Φροντίστε λοιπόν να πείτε εκ μέρους μου στους κυρίους αυτούς, και παρακαλώ να με πιστέψετε και σεις ο ίδιος, ότι δίνοντας —καθώς μόλις το επράξατε— το μέτρο των χριστιανικών και ευγενικών αισθημάτων που σας χαρακτηρίζουν, μιλείτε δυνατά στην καρδιά, στο πνεύμα του έθνους σας και του κόσμου, και ότι οι βοήθειές σας σ' αυτή την κρίσιμη και πανηγυρική στιγμή φέρνουν και θα φέρουν ωφελιμότητα αποτελέσματα. Σας συγχαίρω λοιπόν, κύριοι, από καρδιάς για την ενδόμυχη ικανοποίηση που αισθάνεστε ότι ανταποκριθήκατε έγκαιρα και με ζήλο στην πρόσκληση που σας απηύθυνε μέσα στην απελπισία της η μητέρα σας πατρίδα⁴.

Ο Καποδίστριας, λοιπόν, τώρα έχει άμεση ανάγκη από τη συμπαράσταση των Ελλήνων μεγαλεμπόρων του εξωτερικού για ν' αντιμετωπίσει τα μεγάλα προβλήματα του τόπου τα οποία, μετά την αναχώρησή του από το Λονδίνο και το Παρίσι και την άφιξή του στον τελευταίο σταθμό του, στην Ancona, εμφανίζονταν τρομακτικά όσο πλησίαζε προς τις ακτές της πατρίδας του.

Από την Ancona λοιπόν, επηρεασμένος ίσως και από εισηγήσεις συμβούλων του, γράφει στις 11/23 Νοεμβρίου προς τον πλούσιο μεγαλέμπορο βαρόνο Χ. Σακελλάριο, τον εγκατεστημένο στο Βουκουρέστι, και του ζητεί —με την πείρα που έχει εκείνος στα οικονομικά ζητήματα— να του συμπαρασταθεί ως σύμβουλος στις προσπάθειές του για την οικονομική ανόρθωση της χώρας, πρόβλημα που ήταν το πρωταρχικό και καίριο από όσα πολλά επρόκειτο ν' αντιμετωπίσει. Του γράφει λοιπόν: «Μια από τις πιο πιεστικές και πιο ουσιαστικές ανάγκες μας είναι να βρούμε ανθρώπους ικανούς, δοκιμασμένους από τις προηγούμενες πράξεις τους, ν' αντιπροσωπεύσουν τον λαό και τον υπηρετήσουν στο εξωτερικό κοντά στις Μεγάλες Δυνάμεις που έχουν υπογράψει τη συνθήκη της 24 Ιουνίου/6

3. Για τους εμπόρους αυτούς βλ. Απόστ. Ε. Βακαλοπούλου, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, Θεσσαλονίκη 1980, τ. 5, σ. 114. Ιδιαίτερα πολλές πληροφορίες για τον Γρηγ. Μαρασλή βλ. του Κωνστ. Κ. Παπουλίδου, *Γρηγόριος Γ. Μαρασλής (1831-1907). Η ζωή και το έργο του*, Θεσσαλονίκη 1989, σ. 25-35.

4. Βλ. Ε. Α. Bétant, *Correspondance du comte J. Capodistrias*, Genève 1834, τ. 1, σ. 190-191, ή *Ιωάν. Καποδιστρίου Επιστολαί*, Αθήναι 1841, τ. 1, σ. 139.

Ιουλίου, και οι οποίες πρόσφατα, με την ένδοξη ναυμαχία του Ναβαρίνου, εξασφάλισαν τη σωτηρία της Ελλάδας.

Είστε, κύριε βαρόνε, από τους λίγους στους οποίους βασιζείται η πατρίδα μας, Φροντίστε λοιπόν να μου γνωρίσετε, χωρίς καθυστέρηση και με πλήρη ειλικρίνεια, αν είστε διατεθειμένος να θέσετε στη διάθεσή μας την υπόληψή σας, τους φίλους σας, τον χρόνο σας, με μια λέξη τον εαυτό σας. [...]

Η ωραία τύχη που ο Θεός σας έδωσε θα προμήθευε στο έθνος το μέγιστο πλεονέκτημα να εξυπηρετηθεί έντιμα χωρίς να σκεφθεί για την αντιμισθία του αντιπροσώπου του, και η άκρα υπόληψη που οι πιο αξιότιμοι και δυνατοί μέσα στην τάξη των εμπόρων τρέφουν για σας με τόσες τιμές θα του εξασφάλιζε τα μέσα να ρυθμίσετε επωφελώς τα κακώς έχοντα ως σήμερα ζητήματα του χρέους της Ελλάδας, της πίστεώς της και επομένως των οικονομικών της. Και γνωρίζετε ότι στις μέρες μας το παν βρίσκεται εκεί. Χωρίς πίστη δεν υπάρχει χρήμα, και χωρίς πολύ χρήμα δεν βλέπω τη δυνατότητα για καμιά βελτίωση σ' ένα λαό όπου ο πόλεμος, η αναρχία και η αταξία καταβρόχθισαν όλους τους εθνικούς πόρους υπάρξεως για πολλά χρόνια⁵.

Η απάντηση όμως του Σακελλαρίου φαίνεται ότι δεν ήταν απόλυτα θετική και κατηγορηματική. Μολαταύτα τον ξαναβλέπουμε στην *Correspondance* του Bétant μια φορά ακόμη μεταξύ των ανταποκριτών του Καποδίστρια για να τον ευχαριστήσει γιατί, έχοντας σύμφωνο και τον αδελφό του, χαρίζει στο έθνος την ωραία βιβλιοθήκη του, και γιατί πρώτος από τους φίλους του, ανταποκρινόμενος στην έκκληση του Κυβερνήτη, καταθέτει ποσό 4.600 ταλίων στην Εθνική Χρηματιστική Τράπεζα μετά την ίδρυσή της. Η απουσία όμως άλλων επιστολών του Καποδίστρια προς τον Σακελλάριο από την τετράτομη κατ' επιλογήν *Correspondance* του Bétant δεν σημαίνει ότι ο Καποδίστριας δεν είχε ανταλλάξει επιστολές μαζί του. Στη δεύτερη αυτή κιόλας επιστολή του προς τον Σακελλάριο ο Καποδίστριας του γράφει: « Έχω απαντήσει ακριβέστατα σε όλες τις επιστολές σας και τις απαντήσεις μου σας τις έχω διαβιβάσει με τον κύριο Zündel. Με την τελευταία μάλιστα σας φανέρωνα την ανυπομονησία μου, με την οποία επιθυμούσα να πληροφορηθώ πότε θα είστε στο Παρίσι. Δεν ξέρω γιατί τόσο αργήσατε να τις πάρετε. Σας επαναλαμβάνω σήμερα την έκφραση των ιδίων ευχών. Δεν θα μπορέσω, παρά μόνον όταν θα μάθω ότι είστε στο Παρίσι, να σας γράψω λεπτομερώς για τα συμφέροντα της Ελλάδας, με τα οποία, ελπίζω, θα θελήσετε να ασχοληθείτε»⁶. Η ογκώδης αυτή και συχνή —άγνωστη σε μας— αλληλογραφία Καποδίστρια-Σακελλαρίου ήταν δικαιολογημένη, γιατί συνέπιπτε με μια ιστορική περίοδο έντονων πολιτικών και διπλωματικών ζυμώσεων στην

5. *Correspondance*, τ. 1, σ. 312-320· ελληνική μετάφραση, τ. 1, σ. 222-225.

6. *Correspondance*, τ. 2, σ. 328-329· ελληνική μετάφραση, τ. 2, σ. 233-234.

Ευρώπη ως τις συνδιασκέψεις του Πόρου, στις οποίες οι Μεγάλες Δυνάμεις θα καθόριζαν τα όρια και γενικά το μέλλον της Ελλάδας⁷.

Ας έλθουμε τώρα στο άλλο ζήτημα, στο ουσιαστικό περιεχόμενο του υπομνήματος του Γ. Ραζή, ο οποίος ενδιαφερόταν κυρίως να δημοσιεύσει το έργο του που είχε προαναγγείλει με τη διακήρυξή του (prospectus), για τη διανομή της οποίας είχε ενδιαφερθεί, όπως είδαμε, ο Μπουλγκακόφ κατά σύσταση του Καποδίστρια. Αν και δεν είχε πάρει από τον Μπουλγκακόφ καμιά ικανοποιητική απάντηση, ένιωθε ωστόσο υποχρεωμένος απέναντί του για την προθυμία του να του φανεί χρήσιμος. Πάντως μάζεψε αρκετά χρήματα, με τα οποία αγόρασε το χαρτί για το έργο του. Τη διόρθωση των δοκιμιών την ανέλαβε ο κ. Charney, και ο ίδιος αισθάνεται τον εαυτό του ελεύθερο για να ξεκινήσει να συναντήσει τον Καποδίστρια αμέσως μόλις λάβει τις εντολές του, δηλαδή την πρόσκλησή του. Είναι φανερό ότι ο Ραζής αποβλέπει να υπηρετήσει την πατρίδα του, να της φανεί χρήσιμος, χωρίς να έχει αξιώσεις —για τη συντήρησή του, όπως λέγει, θα αρκестεί σε λίγα— αφού γνωρίζει τις δύσκολες περιστάσεις που περνά η χώρα και εφόσον μάλιστα δεν είναι δεσμευμένος με καμιά υποχρέωση απέναντι κανενός. Περιμένει, μολαταύτα, την επιστροφή του κόμη Βοροντσόφ στην Οδησό και παρακαλεί τον Καποδίστρια να μιλήσει στον κόμη για το άτομό του και να του ανακοινώσει, μέσω του Δημ. Ιγγλέζη, τις «επιταγές» του. Ο Ιγγλέζης θα μπορούσε, γράφει, να του είναι χρήσιμος σ' αυτή την περίπτωση.

Γιατί ο Ραζής περίμενε την επιστροφή του Βοροντσόφ στην Οδησό; Σύμφωνα με τις πληροφορίες του πίνακα ονομάτων του III (XI) τόμου της Σειράς II του έργου *Εξωτερική Πολιτική της Ρωσίας κατά τον 19ο και αρχές του 20ού αι.* (σ. 822) καθώς και της *Μεγάλης Σοβιετικής Εγκυκλοπαιδείας* (ελληνική έκδοση, τ. 6, Αθήνα, 1979, σ. 15), ο πρίγκιπας Μιχαήλ Σεμιόνοβιτς Βοροντσόφ (1782-1856) ήταν διοικητής μεραρχίας στα 1812, το 1815-1818 διοικητής του ρωσικού στρατού κατοχής στη Γαλλία, στα 1823 γενικός διοικητής του Νοβοροσίσκ στον Βόρειο Καύκασο και αρμοστής της Βεσσαραβίας. Ήταν γνωστός για τις φιλελεύθερές του τάσεις.

Τί άραγε έδενε τον Ραζή με τον Βοροντσόφ; Ήταν εξαρτημένος απ' αυτόν κατά κάποιον τρόπο ως μεσάζων για την ελληνική κοινότητα της Οδησού; Δεν μπορώ να το εξακριβώσω. Πάντως το ότι παρακαλεί τον Καποδίστρια να μιλήσει στον Βοροντσόφ την εποχή αυτή που ο Κυβερνήτης επέστρεφε στην Ελλάδα περνώντας μέσα από τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες με κάνει να υποθέσω ότι ο Ρώσος επίσημος βρισκόταν σε μια απ' αυτές, πιθανότατα στο Λονδίνο. Και πράγματι, σε μια από τις δημοσιευμένες επιστολές του Καποδίστρια υπάρχει και

7. Λεπτομέρειες γι' αυτά βλ. στον Απ. Ε. Βακαλοπούλου, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, Θεσσαλονίκη 1988, τ. 8, σ. 360 κ.ε.

μία από την αγγλική πρωτεύουσα προς τον κόμη de Woronzoff, στο Brighton στις 11/23 Αυγούστου 1827, αλλά παρατηρώ ότι σ' αυτή δεν γίνεται καμιά μνεία του ονόματος του Γ. Ραζή. Να του είχε άραγε κιόλας μιλήσει ο Καποδίστριας στις λίγες στιγμές (dans le peu d'instans), που είδε τον Βοροντσόφ προηγουμένως, πριν από μερικές μέρες στο Λονδίνο; Πώς βρισκόταν εκεί ο Βοροντσόφ; Μήπως ήταν μέλος της ρωσικής αποστολής στην τριμερή εκεί μόνιμη διάσκεψη για τον διακανονισμό της τύχης της Ελλάδας με βάση το πρωτόκολλο της 24 Ιουνίου / 6 Ιουλίου 1827⁸. Δεν το γνωρίζω. Εκείνο για το οποίο του μιλεί ο Καποδίστριας είναι να του δοθούν οι γνώμες και οι πληροφορίες του στρατηγού για τη στρατολογία ενός σώματος 3.000 Γερμανών ή Ελβετών για την Ελλάδα.

Πάντως δεν συνάντησα μνημονευόμενο το όνομα του Γ. Ραζή στις σχετικές με τα προνόμια της Νάξου γενικά και των Κυκλάδων κατά την εποχή της τουρκοκρατίας μελέτες (Π. Ζερλέντη, Κωνστ. Άμαντου, Ελένης Κούγκου) ή στα ελληνικά εγκυκλοπαιδικά λεξικά, ούτε και είδα το βιβλίο του τυπωμένο.

Στην επιστολή-υπόμνημά του ο Ραζής, για να κινήσει και το ενδιαφέρον του Καποδίστρια για το βιβλίο του, αναφέρει ότι ανάμεσα στα χαρτιά του βρήκε ελληνική μετάφραση του αχτναμέ, δηλαδή των διομολογήσεων (capitulations) που είχε παραχωρήσει η Πύλη πριν από τα 1540 στους κατοίκους της Νάξου. Σπεύδει, λοιπόν, να του διαβιβάσει συνημμένα αντίγραφο του ανανεωμένου αυτού προνομιακού ορισμού, που είχε εκδοθεί κατά τα τέλη του 1645 και το οποίο επικύρωνε τα προνόμια του νησιού. Λέγει ότι το κείμενο του αντιγράφου που στέλνει στον Καποδίστρια σε ελληνική μετάφραση —δεν την γνωρίζουμε όμως εμείς— ανάγεται ιστορικά στην εποχή του Σουλεϊμάν Β' (1520-1566), αφού, γράφει, μνημονεύει το όνομα του καπουδάν (αρχιναύαρχου) πασά Χαϊρεδδίν Μπαρμπαρόσα· επομένως ο αχτναμές αυτός αρχικά πρέπει να βγήκε πριν από το 1540 και κατά καιρούς γίνονταν ανανεώσεις του θεσμού. Ποια άραγε ήταν η συνέχεια της επιστολής αυτής του Ραζή προς τον Καποδίστρια με το υπό εκτύπωση βιβλίο του; Τυπώθηκε ή όχι; Και τι απέγινε ο Γ. Ραζής; Στα ερωτήματα αυτά δεν μπορώ να δώσω καμιά συγκεκριμένη απάντηση.

Ας δούμε τώρα τις ειδήσεις που δίνει ο Ραζής στον Καποδίστρια σχετικά με τους προνομιακούς θεσμούς της Νάξου. Αυτές δεν είναι απόλυτα ακριβείς, γιατί γνωρίζουμε ότι μόνο στα 1579 οι κάτοικοι των Κυκλάδων, μιμούμενοι το παράδειγμα των Χιωτών, που πρώτοι είχαν αποκτήσει αχτναμέ το 1567, επεδίωξαν και πέτυχαν να πάρουν κι αυτοί στα 1579, δηλαδή 12 χρόνια αργότερα, επί σουλτάνου Μουράτ Γ' (1574-1595), αχτναμέ, τον οποίο δημο-

8. Για τις διπλωματικές αυτές ζυμώσεις βλ. Απ. Ε. Βακαλοπούλου, *Ιστορία Νέου Ελληνισμού*, Θεσσαλονίκη 1986, τ. 7, σ. 823-830.

σίεψε ο Karl Hopf⁹ και σε ελληνική μετάφραση ο Περικλής Ζερλέντης¹⁰.

Ως προς τις ανανεώσεις των αχτναμέδων¹¹, ο τελευταίος πρέπει να βγήκε επί σουλτάνου Ιμπραήμ (1640-1648)· και αυτόν τον δημοσίευσε ο Hopf¹² και από παλιά ελληνική μετάφραση ο Π. Αργυρόπουλος¹³. Αν λάβουμε μάλιστα υπόψη και όσα γράφει ο Ραζής, αυτής της μετάφρασης αντίγραφο πρέπει να είναι αυτό που έστειλε στον Καποδίστρια, γιατί και στις δύο αναφέρεται το όνομα του Χαϊρεδδίν Μπαρμπάρσας.

Κατόπιν ο Ραζής έρχεται στη συζήτηση για τη σύγχρονη θέση των προνομιακών θεσμών και αναφέρει —και απ' εδώ και πέρα οι ειδήσεις του παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον— ότι ο Χαλέτ εφέντης, ευνοούμενος πολιτικός σύμβουλος του σουλτάνου Μαχμούτ Β' (1808-1839) στα πρώτα χρόνια της Επανάστασεως, είχε προσπαθήσει, έναντι ενός μεγάλου ποσού που του είχαν υποσχεθεί, να γενικεύσει τους θεσμούς για όλες τις Κυκλάδες δημιουργώντας γι' αυτές ένα νέο καθεστώς, «Αυτοκρατορικών Διομολογήσεων» (Capitulations Impériales), αλλ' αναγκάστηκε να υποχωρήσει εμπρός στις αντιρρήσεις του καπουδάν πασά, γιατί η ισχύς του θα περιοριζόταν πολύ, αν τα προνόμια ορισμένων νησιωτών και κυρίως του σαντζακίου της Νάξου, Άνδρου, Πάρου, Σαντορίνης, Μήλου και Σύρας, δηλαδή του άλλοτε δουκάτου του Αιγαίου, ενσωματώνονταν μέσα στο σχέδιο των «Αυτοκρατορικών Διομολογήσεων». Κι έτσι ματαιώθηκε η προσπάθειά του αυτή. Ο καπουδάν πασάς τότε είχε αντιπροτείνει να εκδώσει σειρά προνομιακών ορισμών για τα νησιά Ύδρα, Σπέτσες και άλλα, καθώς και για τους πλοιοκτήτες της ηπειρωτικής Ελλάδας, κατόχους βερατιών ή φερμανιών. Ένα τέτοιο σχέδιο, που είχε συνταχθεί στα γραφεία του οθωμανικού ναυαρχείου, επρόκειτο να υποβληθεί προς κύρωση από τον σουλτάνο, αλλά η Ελληνική Επανάσταση ματαίωσε την πρόθεση αυτή. Το σχετικό σχέδιο, ισχυρίζεται ο Ραζής, πρέπει να βρίσκεται μέσα στα χαρτιά του στην Οδησό, όπου μόνιμα κατοικούσε, αλλά τώρα πρόχειρα, με βάση μόνο μερικές σχετικές σημειώσεις που είχε μαζί του, δίνει στον Καποδίστρια, σε 12 άρθρα, το περιεχόμενό του, το οποίο μπορεί να το μελετήσει κανείς διαβάζοντας όλο το

9. Karl Hopf, *Veneto-Byzantinische Analekten*, [Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philos.-historischen Classe 32, τευχ. 3], 1859, σ. 156.

10. *Γράμματα των τελευταίων Φράγκων δουκών του Αιγαίου Πελάγους 1438-1565. Ιωσήφ Νάκης Ιουδαίας, δούξ του Αιγαίου Πελάγους 1566-1579. Το σαντζάκ των νήσων Νάξου, Άνδρου, Πάρου, Σαντορίνης, Μήλου, Σύρας 1579-1621*, Ερμούπολις 1924, σ. 101-105.

11. Για την ανανέωση των αχτναμέδων βλ. Κωνστ. Αμάντου, Οι προνομιακοί ορισμοί του μουσουλμανισμού υπέρ των Χριστιανών, *Ελληνικά* 9 (1936) 132. Αποστ. Ε. Βακαλοπούλου, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, έκδ. Β', Θεσσαλονίκη 1976, τ. 2, σ. 347-348. Ελ. Ε. Κούγκου, *Οι κοινοτικοί θεσμοί στις Κυκλάδες κατά την τουρκοκρατία*, Αθήνα 1984, σ. 45 κ.ε.

12. Hopf, ε.α., σ. 159.

13. Π. Αργυροπούλου, *Η πολιτική διοίκηση εν Ελλάδι*, Αθήνα 1859, σ. 45-50.

collecté de près de soixante doubles qu'ils ont envoyés au
Gouvernement provisoire. Voilà ce que c'est que de prêcher
l'exemple, et ces Messieurs n'auroient rien fait s'ils
n'avoient pas devant les yeux l'offre généreuse de
Vôtre Excellence.

Je viens de retrouver dans mes papiers la traduction
grecque des Capitulations accordées par la Porte aux
habitans de Naxos, et dont je m'empresse de lui transmettre
la copie ci-jointe. Cette pièce remonte au règne de
Soliman, et puisqu'il y est question de Barberousse
(Khair-ed-Din Barha est le nom-türk de ce Capitaine) elle
doit être émanée avant l'année 1540, et la pièce dont
nous offrons la traduction, n'en est que la confirmation,
émanée en dernier lieu, vers la fin sept. 1645. Elle
verse en faveur des privilèges dont devoient jouir les
habitans de Naxos, privilèges que la Porte a constamment
tâché d'abroger, puisque cette pièce n'a pas été renouvelée
depuis près de deux siècles. Quoiqu'il n'y soit fait
mention que de l'île de Naxos, il est à supposer qu'il
a existé des pièces semblables en faveur des autres îles,
ou bien que les mêmes capitulations ont dû être applicables
aussi aux autres îles de l'Archipel, dont Naxos étoit,
pour ainsi dire, le chef lieu, avec titre de Duché, ainsi
qu'il est dit dans le texte même des Capitulations (α). Il
faut encore ajouter à l'appui de cette assertion que la
redevance annuelle, que les Capitain-Bachas payoient
au trésor du Grand Seigneur en leur qualité de

υπόμνημα που το παραθέτω αμέσως παρακάτω. Τα λίγα ορθογραφικά λάθη, κυρίως τονισμού, καθώς και η στίξη διορθώνονται σιωπηρά. Τα εκφραστικά παραμένουν.

Monsieur le Comte,

Je dois d'abord remercier Votre Excellence pour sa recommandation bienveillante auprès de Mr Boulgakoff, qui s'est empressé à faire passer plusieurs exemplaires de mon Prospectus dans l'intérieur; il est vrai que je n'ai reçu encore aucune réponse satisfaisante, mais toujours je dois lui en savoir gré pour son empressement à m'être utile. D'un autre côté, j'ai fait toute la diligence possible, pour mettre mon ouvrage sous presse, et tout ce que j'ai pu ramasser d'argent, j'ai dû l'employer pour acheter du papier et assurer les frais d'impression, et comme Mr Charmoy se charge de corriger les épreuves, je suis maintenant libre, et je puis me mettre en route pour La rejoindre aussitôt que j'en aurai reçu Ses ordres. Il est inutile de Lui faire observer que les circonstances actuelles m'ont rendu le moins exigeant possible, et que mon entretien se réduiront à peu de chose; tout ce que je désire, c'est d'être utile à mon pays, et comme je ne suis lié par aucun engagement, je pense que mon départ d'ici ne peut souffrir aucun obstacle. J'attends le Comte de Woronzow, pour retourner à Odessa, et si Votre Excellence me faisait l'honneur de se rappeler de moi, Elle pourroit me faire parvenir Ses ordres par Mr Inglesi, qui pourroit aussi m'être utile en pareille occurrence. J'ai appris avec plaisir que la lettre adressée à ce dernier n'a pas été sans effet, et que Messieurs les négocians grecs d'Odessa ont fait

σ. 2 une / collecte de pré de 50 mille Roubles qu'ils ont envoyés au Gouvernement provisoire. Voilà ce que c'est que de prêcher l'exemple, et ces Messieurs n'auoient rien fait s'ils n'avoient pas devant les yeux l'offre généreuse de Votre Excellence.

Je viens de retrouver dans mes papiers la traduction grecque des Capitulations accordées par la Porte aux habitans de Naxos, et dont je m'empresse de Lui transmettre la copie ci-jointe. Cette pièce remonte au règne de Soliman, et puisqu'il y est question de Barberousse (*Khaired-din* Pacha est le nom titre de ce Capitaine), elle doit être émanée avant l'année 1540, et la pièce dont nous offrons la traduction, n'en est que la confirmation émanée en dernier lieu, vers la fin de 1645. Elle dépose en faveur des privilèges dont devoient jouir les habitans de Naxos, privilèges que la Porte a constamment tâché d'abroger, puisque cette pièce n'a pas été renouvelée depuis près de deux siècles. Quoiqu'il n'y soit fait mention que de l'île de Naxos, il est à supposer qu'il a existé des pièces semblables en faveur des autres îles, ou bien que les mêmes capitulations ont dû être

- applicables aussi aux autres îles de l'Archipel, dont Naxos étoit, pour ainsi dire, le chef lieu, avec titre de Duché, ainsi qu'il est dit dans le texte même des Capitulations (a)¹⁴. Il faut encore ajouter à l'appui de cette assertion que la redevance annuelle que les Capitan-Pachas payoient au trésor du
- σ. 3 Grand Seigneur en leur qualité des / Gouverneurs-Généraux de l'Archipel, étoit désignée sous le nom de *Nakcha bâra mirissy* (redevance de Naxos et de Paros) et qu'en outre Halet Efendi, à qui on avoit parlé de ces Capitulations (car cette pièce porte le nom d'*Ahdnaméi houmayoûn* Capitulations Impériales, et c'est sous le même nom qu'étoient désignés autrefois les traités conclus entre la Porte et les souverains chrétiens) s'étoit offert à les renouveler, et en faire l'application aux autres îles, moyennant une somme d'argent qu'on lui avoit promise à cet effet. Pour prêter la main à une telle démarche, il auroit fallu que ce Ministre eût déjà connaissance de l'existence de pareilles pièces en faveur des autres îles, ou qu'il eût établi en principe que les îles de l'Archipel devoient être considérées comme faisant partie du Duché de Naxos, ci-dessus mentionné. Si Halet Efendi n'a pas réalisé ce projet, c'est qu'il a dû céder aux instances du Capitan Pacha, dont le pouvoir se seroit trouvé extrêmement restreint par la mise en vigueur des privilèges compris dans ces capitulations, et appliqués à toutes les îles, mais en revanche le Capitan Pacha lui même a proposé de faire délivrer une Capitulation d'Hydra et de Spécies, et aux autres insulaires et habitans de la terre-ferme, propriétaires des bâtimens, des bérats et des firmans, avec fins der leur assurer la jouissance de certains privilèges, qui ont été détaillés dans un Projet rédigé *ad hoc* dans les bureaux de l'Amirauté Ottomane, et approuvé par le Capitan Pacha qui
- σ. 4 devoit les présenter à la sanction du / Sultan. La minute de ce Projet doit se trouver aussi parmi mes papiers à Odessa, mais au défaut de cette pièce, j'ai retrouvé quelques notes y relatives, et qui m'en ont rappelé les clauses les plus remarquables qui sont les suivantes:
- 1ο. Que les Capitaines porteurs de bérats auroient le liberté d'importer et d'exporter toutes sortes de marchandises (les munitions de guerre et les contrebandes excepté) ainsi que cela se pratique en faveur des Européens, en ne payant que 3% de douane, et dans un seul endroit, mais qu'il en soit exigé rien de plus.
  - 2ο. Que les quittances en grec, delivrées par les Voivodes de quelques îles de l'Archipel, et attestant l'acquittement des droits de douane sur le vin

14. Το (α) υποδηλούσε ασφαλώς το συνημμένο κείμενο των διομολογήσεων, το οποίο δυστυχώς δεν βρέθηκε στο Καποδιστριακό Αρχείο, αλλά θα ήταν ένα απ' αυτά που δημοσίευσε ο Ηορτ, όπως είδαμε παραπάνω.

et autres boissons du produit de ces mêmes îles, seroient, et reçues en payement par la Douane de Constantinople.

3o. Que les Capitaines de bâtimens seroient tenus à présenter eux-mêmes le connoissement de leur cargaison, et que ce connoissement devoit être valable, sans que personne pût visiter le bâtiment, ni l'arrêter.

4o. Qu'ils auroient la permission d'avoir le nombre nécessaire de canons et autres armes pour la défense de leurs navires.

5o. Que leurs procès au dessus de 4000 aspres ne pourroient être décidés par le Capitan Pacha et autres fonctionnaires sous ses ordres, mais qu'ils seroient instruits à l'Arz-Odassy, devant le Grand-Visir; qu'ils ne seroient tenus à payer que deux pour cent à titre de frais de procédure, et qu'en cas de besoin leurs différends pourroient être soumis au jugement des arbitres.

σ. 5 /6o. Qu'il seroit enjoint aux Consuls et agents commerciaux de la Porte dans les différens ports de la Chrétienté, de protéger les Capitaines bérataires de la Porte, et que ces Consuls et agens ne percevroient qu'un droit d'un demi pour cent seulement, sur les marchandises vendues sur place.

7o. Que s'il devenoit nécessaire de noliser un bâtiment de bérataire pour affaires de Gouvernement, cela ne devrait se faire que par l'entremise de leur Directeur (Nazir) et avec le consentement du propriétaire, et si le bâtiment réquis se trouvoit être chargé de marchandises, alors on ne devoit pas y insister, mais qu'on choisiroit un autre.

8o. Qu'ils auroient la liberté de charger des grains dans les ports russes, et de les rapporter, en les faisant passer par le Détroit de Constantinople, à l'instar des sujets des autres puissances, sans qu'il leur soit fait le moindre obstacle.

9o. Que quant aux grains et vivres qu'ils auroient acheté dans les ports turcs de la Mer Noire, ainsi que dans les Deux principautés de Valachie et de Moldavie, si à leur arrivée à Constantinople, ils vouloient en faire le transbordage, ou les envoyer dans l'Archipel, ils ne seroient tenus à vendre que la troisième partie de leur cargaison, qu'ils céderont au *caban* selon le prix courant, mais que pour les deux autres parties ils auroient la faculté de *les exporter sans obstacle*, ou bien de *les vendre à des négociants étrangers dans Constantinople même*.

10o. Qu'il leur seroit accordé des firmans, à l'effet de les protéger des pirateries des Barbaresques.

σ. 6 11o. Que toutes les fois que les négocians francs auroient la / permission d'exporter du riz, du café, de l'huile et autres marchandises semblables, cette permission seroit applicable aussi aux capitaines bérataires de la Porte.

12ο. Qu'enfin le firman concernant les conditions susmentionnées sur la navigation et le commerce seroit enrégistré dans les bureaux de la Chancellerie du Divan, ainsi que dans tous les Tribunaux, que les bérats à délivrer aux Capitaines ne seroient valables pour cinq années seulement, et qu'ils seroient divisés en trois classes: La 1re comprenant les bâtimens de 15/mille quilots et au dessus, seroit taxée à 1400 piastres du G. S., la 2de, celle des bâtimens de 15/mille quilots et au dessus jusqu'à 8/mille, seroit de 1200 Piastres, et de la 3me enfin, de 8/mille quilots et au dessus, seroit de 1000 Piastres seulement, et que cette somme seroit prélevée à titre de *frais de bérat*.

Toutes ces circonstances démontrent que la Porte avait senti elle-même la nécessité d'améliorer le sort de la Nation grecque, dans la vue de s'assurer par là sa conquête. Les bérats qu'elle vouloit délivrer aux capitaines peuvent être considérés comme une espèce d'amendement, aux fins d'éviter le renouvellement des Capitulations mentionnées, qui prouvent que la souveraineté du Grand Seigneur n'était rien moins qu' absolue dans les îles de l'Archipel, et que ce n'est que par des actes arbitraires qu'il portait atteinte aux privilèges de ces îles. Et qui sait, si des Capitulations pareilles n'existent pas aussi en faveur de Morée et des autres provinces! Les habitans de toutes ces nombreuses contrées n'osoient jamais élever leur

σ. 7 voix / contre les vexations, de peur que le remède qu'on leur auroit appliqué ne fût pire que le mal, et d'ailleurs l'intrigue et la calomnie encouragées par le Gouvernement lui-même ont souvent été la cause que les primats et les notables de chaque province ne pouvoient pas s'occuper du bien de leur pays; ajoutez à cela que la haine invétérée entre les habitans grecs et latins de ces contrées a porté aussi les plus graves atteintes à leur tranquillité domestique. Sans aller plus loin la pièce désignée plus haut sous le nom de *Capitulations de Naxos*, avoit été longtemps sequestrée par les latins de cette île, qui n'ont pas voulu la faire renouveler, ni au moins la vendre, dans le temps, aux grecs qui l'auroient fait renouveler à leurs dépens, et ce n'est que dernièrement vers l'année 1820, qu'ils ont bien voulu accéder à cette demande moyennant une promesse d'argent. Espérons qu'un Gouvernement éclairé saura réconcilier ces deux partis, et n'en faire qu'un seul corps politique, pour la prospérité réciproque.

En résumé je pense que l'on pourroit très fort discuter à la Porte le pouvoir arbitraire qu'elle veut encore exercer sur les Grecs, en lui opposant ses propres engagements, et dans tous les codes possibles, c'est un principe établi que, toutes les fois qu'une des parties contractantes n'observe pas les clauses stipulées entr'elles, leur engagement devient nul par le fait, et la partie lésée est dûment autorisée à réclamer la jouissance de ses droits. Je

regrette beaucoup de n'avoir pas sous les yeux mes différentes notes sur /
 σ. 8 l'administration de l'Archipel par le Capitan Pacha; mais j'espère les
 retrouver à mon retour à Odessa, et avoir occasion de Lui communiquer des
 notions plus détaillées sur cet article, lorsque j'aurai le bonheur de La
 réjoindre, ce qui est mon seul et unique désir. En attendant ce moment
 favorable, je suis avec le plus profond respect

De votre Excellence,

Le très humble et
 très-obéissant serviteur
 Georges Rhasis

Μολονότι η μοναδική επιθυμία του Γ. Ραζή ήταν να κατεβεί στην Ελλάδα και να συναντήσει τον Καποδίστρια, για να του ανακοινώσει περισσότερες λεπτομερείς ειδήσεις για το καθεστώς της Νάξου και των Κυκλάδων, δεν φαίνεται να πραγματοποίησε τον σκοπό του αυτόν, ή τουλάχιστο δεν φαίνεται να του κοινοποίησε τα σχετικά στοιχεία και έγγραφα. Γιατί; Δεν κατόρθωσα να βρω τίποτε σχετικό.

B

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΚΤΑΚΤΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΚΥΚΛΑΔΩΝ
 ΑΛΕΞ. ΚΑΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ (7 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1829) ΠΡΟΣ ΙΩ. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ
 ΓΙΑ ΤΗ ΡΥΘΜΙΣΗ ΚΤΗΜΑΤΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ
 ΜΕΤΑΞΥ ΑΝΩ ΣΥΡΙΑΝΩΝ ΚΑΙ ΕΡΜΟΥΠΟΛΙΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Εκτός από την παραπάνω επιστολή-υπόμνημα του Γ. Ραζή προς τον Καποδίστρια είχα την ευκαιρία να αντιγράψω και το υπ' αρ. 2 οκτασέλιδο έγγραφο του φακ. 10, δηλαδή την από 7 Αυγούστου 1829 έκθεση του πρίγκιπα Αλέξ. Κατακουζηνού, έκτακτου επιτρόπου των Κυκλάδων, με την οποία κατόπιζε τον Κυβερνήτη στην κατάσταση που είχε δημιουργηθεί εκεί με τις προστριβές των καθολικών κατοίκων της Απάνω Σύρας ή Κάστρου και των νεοσυνοικιζόμενων στην έρημη παραλία του νησιού ορθόδοξων προσφύγων από διάφορους ελληνικούς τόπους, κυρίως του Αιγαίου. Το έγγραφο αυτό, που είχα χρησιμοποιήσει ως πηγή πληροφοριών κατά τη σύνθεση της *Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού* (τ. 8, σ. 583), παρατήρησα ότι δεν μνημονευόταν καθόλου, όταν πρόσφατα, στα 1986, με την επιμέλεια του Κώστα Δαφνή, δημοσιεύτηκε ο κατάλογος των φακέλων στο «Αρχείον Ιωάννου Καποδίστρια» (Κέρκυρα 1986, σ. 27). Εκεί αναφέρεται ότι στον φάκελο 10 (αλληλογραφία πρίγκιπος Κατακουζηνού) υπάρχουν τρία μόνο έγγραφά του, (1) η από 14 Νοεμβρίου 1829 επιστολή του, (2) η από 29 Σεπτεμβρίου, με ημερολογιακές πληροφορίες, δύο φύλλα, και (3) ένα φύλλο επίσης με ημερολογιακές πληροφορίες. Η έλλειψη του εγγράφου της 7ης Αυγούστου, καθώς και οι ενδιαφέρουσες πληροφορίες που μας δίνει για

την περίοδο εκείνη, είναι οι λόγοι που, μαζί με τον φόβο μου μήπως χάθηκε ή κάπου παρέπεσε το πρωτότυπο, με παρακίνησαν στη δημοσίευση και στον σχολιασμό του.

Ποιες όμως ήταν οι προστριβές και τα προβλήματα των κατοίκων των δύο κοινοτήτων; Οι πρόσφυγες που είχαν έλθει στη Σύρα, κυρίως Κυδωνιάτες, Ψαριανοί, Κρητικοί, Κάσιοι και προπάντων Χιώτες, είχαν εγκατασταθεί σε γαίες ακαλλιέργητες ή και καλλιεργημένες στην παραλία του νησιού —ιδιοκτησίες των κατοίκων της Απάνω Σύρας— και η κατάσταση αυτή προκάλεσε ποικίλα ζητήματα, και έριδες ακόμη γιατί οι πρόσφυγες, μετά την απόβασή τους, είχαν αρχίσει να στήνουν παράγκες στην ακτή και κατόπιν, με το πέρασμα του χρόνου και με τον πλουτισμό τους, να κτίζουν μονώροφα ή και δώροφα σπίτια. Έτσι δημιουργήθηκαν όχι μόνον προστριβές αλλά και ρήξεις μεταξύ των δύο πληθυσμιακών στοιχείων. (Παρόμοια επεισόδια μεταξύ γηγενών και προσφύγων σημειώθηκαν και σε άλλες ελεύθερες περιοχές, όπως π.χ. στη Δυτ. Στερεά Ελλάδα και στην Πελοπόννησο). Τις έριδες αυτές τις υποδαύλιζαν και οι ιερείς των δύο δογμάτων εκφράζοντας ποικίλες γνώμες, που προκαλούσαν τον εκνευρισμό και την αναταραχή των κατοίκων. και βέβαια μέσα στην ανάστατη εκείνη εποχή ήταν αδύνατο να καθοριστούν νομικά οι ποικίλες σχέσεις ιδιοκτητών και εποίκων¹⁵.

Οι καθολικοί ακόμη διαμαρτύρονταν ότι καταπιέζονταν εξαιτίας της διαφοράς του δόγματός των προς τους ορθόδοξους πρόσφυγες και για τον παραμερισμό τους κατά την πρόσληψη υπαλλήλων σε κατώτερες θέσεις, στο τελωνείο, στο λοιμοκαθακτήριο κ.α. Για την κατάπαυση των διαφορών, ο τότε έκτακτος επίτροπος των Κυκλάδων Αλέξ. Κατακουζηνός με την παρακάτω αναφορά του προτείνει στον Κυβερνήτη να εκλεγεί μια πενταμελής δημογεροντία (αντί της διμελούς) με απαραίτητα μέλη 2 εντόπιους και 2 πρόσφυγες, δηλαδή με ισάριθμα μέλη από την Απάνω και την Κάτω Πόλη ή Ερμούπολη¹⁶.

Έτσι στην άλλοτε έρημη παραλία της Σύρας, μέσα στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης, ξαφνικά ξεφυτρώνει, θα έλεγε κανείς, μια ολόκληρη νέα πόλη με πολλά και ποικίλα νομικά προβλήματα, η Ερμούπολη, το πρώτο αστικό κέντρο της νέας Ελλάδας, το οποίο, μετά την άφιξη του Όθωνα, στα 1833, μετατοπίζεται βαθμιαία στον Πειραιά.

Ακριβώς τα ποικίλα αυτά προβλήματα εκθέτει στον Κυβερνήτη με την παρακάτω αναφορά του στις 7 Αυγούστου 1829 ο Κατακουζηνός. Το κείμενό της

15. Βλ. σχετικά στου Αποστ. Ε. Βακαλοπούλου, *Πρόσφυγες και προσφυγικόν ζήτημα κατά την Επανάστασιν του 1821*, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 67-71. Βλ. και Ανδρέα Θ. Δρακάκη, *Ιστορία του οικισμού της Ερμούπόλεως (Σύρος)*, τ. 1ος, (1821-1825, Αθήναι 1979, τ. 2ος, *Η Ερμούπολις 1826-1827*), Αθήναι 1983.

16. Αποστ. Ε. Βακαλοπούλου, *Ιστορία*, τ. 8, σ. 583.

περιλαμβάνει 7 σελίδες. Τα λίγα σχετικά ορθογραφικά λάθη και η στίξη διορθώνονται. Η έκφραση υστερεί κάπως.

Le differend entre les Syriotes et les habitants de la ville d'Hermoupolis n'a pour cause que les constructions, que ces derniers ont fait sur le territoire des premiers. Les Syriotes se croient lésés dans leurs droits (et le sont en effet en partie seulement) parce qu'ils ne jouissent plus de revenus que les places occupées par les bâtisses leur donnoient avant la construction de la nouvelle ville. N'ayant pû trouver justice jusqu'à présent, ils croient qu'ils sont opprimés à cause de la différence de la religion qu'ils professent. Cette idée est nourrie chez eux par les propos et les reproches que leur adressent différents malveillants, et peut-être même fanatiques des habitants d'Hermoupolis, qui sont de la religion grecque orthodoxe; ils croient aussi que c'est parce qu'ils sont catholiques que le gouvernement n'admet aucun de leurs compatriotes dans les emplois subalternes de la douane, de la quarantaine etc. Il n'est pas difficile de les amener à un accomodement mais avant de proposer la manière de terminer leurs différends, il faut examiner les différentes catégories, dans lesquels peuvent être classés tous ceux qu'ont fait des bâtisses dans la nouvelle ville.

1. Il y a des habitants qui ont construit sans demander si la place qu'ils allaient occuper appartenait à quelqu'un.

2. D'autres sans égards aux réclamations des propriétaires ont bâti sur leur propre terrain.

σ. 2 3. Quelques uns se sont accordés verbalement avec les propriétaires pour bâtir des maisons ou magasins en payant pour année un loyer fixe; mais ils ont nié l'accord aussitôt que la construction était fini.

4. Plusieurs ont fait des accords par écrit avec les propriétaires à condition de payer un taux par an, ou de renoncer à la propriété de la bâtisse après l'expiration du terme fixé par le contrat; mais ceux-ci évitent de remplir leurs engagements sous prétexte que les places qu'ils occupent ne sont pas des propriétés privées, mais qu'elles appartiennent au gouvernement. Enfin

5. Quelques uns ont bâti des maisons sur des anciennes édifices appartenantes aux indigènes sans demander même leur consentement.

Les indigènes de Syra ont raison de réclamer contre les habitants d'Hermoupolis qui occupent leur terrain, mais pas contre tous, car plusieurs ont construit sur des rochers au bord de la mer, emplacement qui ne donnait aucun bénéfice. Les Syriotes sont prêts à faire des arrangements assez avantageux pour les Hermoupolites pourvu que cette affaire soit terminée un moment plutôt et sans qu'ils aient besoin de recourir à la voie

ordinaire des tribunaux.

- σ. 3 Une commission composée d'arbitres, dont deux seraient élus par les Syriotes et deux par les habitants / d'Hermoupolis, et un en qualité de président élu par les deux parties ou nommé par le gouvernement terminerait ce différend sans appel.

La commission commencera par demander aux indigènes de Syra
1. que tous ceux dont on a occupé la terrain par des bâtisses donnent par écrit les noms des personnes, contre lesquelles ils ont des prétentions;
2. qu'ils doivent présenter des titres pour prouver la propriété de l'emplacement occupé et dire s'ils n'ont pas fait quelque condition avant de laisser bâtir.

Comme les Syriotes sont disposés à faire plus de concession à ceux qui manifesteront le désir de s'incorporer indigènes de Syra au moins pour 5 ans avant lequel terme on ne pourra pas vendre sa maison, il faudrait que la commission demande aux habitants d'Hermoupolis qui sont ceux d'entre eux, qui désirent rester citoyens de Syra.

Pour ceux-ci on peut trancher la question en disant, que tous ceux qui ont occupés des emplacements qui donnaient avant quelque revenu au propriétaire doivent ou acheter l'emplacement ou payer par an, un taux par toise, suivant la position de la place, mais que pour le passé ils n'ont rien à payer.

- σ. 4 Sans faire tort aux Syriotes on peut décider aussi / que tous ceux qui ont construit sur des rochers au bord de la mer ne sont responsables en rien envers les Syriotes, car ces places ne leur donnaient aucun profit et de plus elles peuvent être considérées comme appartenant au gouvernement, puisqu'avant la révolution (à ce qu'on prétend) on ne pouvait construire sur les bords de la mer, jusqu'à une certaine distance, sans le consentement du Capitan- Pacha.

Une fois que ceux qui entrent dans ces deux catégories seront connus, le nombre de ceux dont on devra s'occuper diminuera, et l'affaire terminera plutôt. On les distinguera et on les classera, comme je l'ai dit plus haut, car les prétentions étant différentes on ne peut pas faire les mêmes arrangements pour tous.

- La commission ne perdra pas de vue, que les Syriotes ont été pendant quelque temps privés du revenu du terrain occupé, mais qu'en compensation ils ont gagné plus en vendant plus cher, depuis la construction de la nouvelle ville, toutes les productions de leurs autres propriétés, comme légumes, raisin, vin etc. Elle tâchera donc de terminer par accommodement, ou de décider à la fin de la manière suivante. Si elle ne trouve quelque
σ. 5 chose / de mieux pour ceux de la 1ère classe qui ont construit sans demander

à qui appartenait la place et auxquels les propriétaires n'ont fait aucune remontrance, lorsqu'ils ont commencé à bâtir.

«Qu'ils doivent payer pour le passé et pour l'avenir par an un taux par toise, ou renoncer à leur bâtisse en faveur du propriétaire de la terre».

De la 2de, qui n'ont pas eu égard aux réclamations des propriétaires, «Que 5 ans évolu, comptant du jour qu'ils ont occupés l'emplacement de la bâtisse doit appartenir au propriétaire de la terre».

De la 3eme et 4eme classe qui se sont accordés par écrit ou verbalement avec les propriétaires, «Qu'ils doivent remplir strictement leurs contrats».

De la 5eme qui ont bâti sur des constructions déjà faites sans accord avec les propriétaires, outre que leur bâtisse deviendra propriété de celui à qui appartenait le terrain, ils payent aussi un taux par an pour le loyer du bas, car tous ceux qui se trouvent dans cette catégorie, ont dû certainement employer la force, et n'ont pas fait des dépenses pour mettre les fondements de la maison.

σ. 6 Voilà tout ce que je puis dire sur les différends, concernant les bâtisses de la ville d'Hermoupolis. Quant aux / autres prétentions des Syriotes je crois qu'elles ne peuvent être décidées que par le gouvernement même. Je vais cependant tâcher d'exposer aussi une opinion sur la manière qui me semble propre à faire cesser les autres réclamations des Syriotes.

Les indigènes se plaignent de ce qu'ils payent 4200 piastres d'impôt par mois, pour les 460 magasins à ceux appartenants, et qui se trouvent dans la ville d'Hermoupolis, que cet argent est perçu par la Demogérondie de la même ville, et qu'il est employé pour le besoin et pour l'entretien des soldats qui surveillent à la tranquillité de la ville, tandis que dans les autres parties de la Grèce, c'est le gouvernement et non les habitants qui fait cette dépense.

Les revenus de la Demogérondie d'Hermoupolis montent à plus d'8000 piastres par mois, desquels celle des indigènes qui est dans la ville d'en haut, ne reçoit que 800 piastres par mois, tandis qu'eux payent 4200, ce qui fait que les indigènes donnent 3400 piastres par mois pour les dépenses de la ville des Etrangers.

σ. 7 L'impôt sur les magasins est enorme et injuste; les dépenses que fait la Demogérondie d'Hermoupolis sont pour le besoin de toute la ville, il serait donc juste, que les propriétaires contribuissent, et non / seulement les propriétaires des magasins.

Cette même somme de 800 piastres par mois pouvait être perçue d'une autre manière. La ville d'Hermoupolis a, sans compter les Calivias, plus de 4500 maisons. Si chaque maison payait, ne fusse que 40 à 50 paras, par mois, on aurait plus de la moitié de la somme nécessaire, le reste pourrait

être réparti sur les magasins et les boutiques, ce qui pourrait diminuer l'impôt que payent les propriétaires des magasins. Cette même répartition serait faite pour la comopolis de Syra.

D'après tout ce que j'ai pu remarquer, tant qu'il y aura deux demogérondies, les dissensions ne cesseront pas entre les indigènes et les étrangers; on pourrait n'en avoir qu'une composée de cinq membres pris parmi les indigènes, et parmi ceux qui s'inscriront pour rester à Syra; les autres habitants, qui ne peuvent être considérés que comme étrangers, ne doivent faire partie des autorités municipales. La nouvelle ville étant plus peuplée la démogerondie y tiendra son barreau.